

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Горбач Вікторії Віталіївни на тему

«Організаційно-економічні засади розвитку

**низьковуглецевої економіки України», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Розвиток низьковуглецевої економіки є одним із ключових пріоритетів світової екологічної та економічної політики. Україна, як держава-учасниця глобальних кліматичних угод (Паризька угода, Європейський зелений курс), взяла зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів, декарбонізації виробництва та підвищення енергоефективності. Повномасштабна війна прискорила необхідність зменшення залежності від викопних енергоносіїв, розвитку відновлюваних джерел енергії та модернізації інфраструктури. Перехід до низьковуглецевої моделі здатний стати фактором економічної стійкості та відновлення після війни. Водночас, глобальні фінансові інституції орієнтуються на проекти, що відповідають критеріям «green economy». Україна потребує чітко сформованої системи економічних стимулів, інституційної підтримки та правового регулювання для залучення інвестицій у низьковуглецеві технології.

Попри ухвалення стратегічних документів (Національна економічна стратегія-2030, Концепція «зеленої» економіки, Національно визначений внесок до Паризької угоди), система організаційно-економічних інструментів ще не є цілісною, узгодженою та ефективною.

Таким чином, актуальність теми зумовлена поєднанням зовнішніх і внутрішніх чинників: потребою забезпечення кліматичної нейтральності, економічної безпеки, модернізації виробництва, залучення інвестицій та виконання міжнародних зобов'язань. Наукове опрацювання організаційно-економічних засад розвитку низьковуглецевої економіки України має важливе теоретичне та практичне значення для формування державної політики, бізнес-стратегій і інтеграції в європейський економічний простір.

Обрана тема дослідження є частиною фундаментальних науково-дослідних тем Волинського національного університету імені Лесі Українки, а саме: «Розвиток інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції: зайнятість, освіта, доходи населення» (державний реєстраційний номер 0123U101558)), в межах якої здобувачем обґрунтовано рекомендації щодо стимулювання «зеленої» зайнятості використано при формуванні проектних ініціатив із розвитку інклюзивного ринку праці через створення нових екологічно орієнтованих робочих місць; «Впровадження інклюзивних підходів до реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей у цивільне суспільство й економіку України» (державний реєстраційний номер 0124U000566), де здобувачем запропоновано інструменти розвитку низьковуглецевих секторів економіки в програмах професійної реінтеграції ветеранів, рекомендації щодо підтримки соціального підприємництва в «зелених» секторах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність

Ступінь обґрунтованості теоретичних положень, сформульованих у дисертації, визначають обсяги опрацьованої наукової літератури, численність посилань на праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених. Виконане дослідження свідчить про обізнаність здобувача з науковими працями з сучасної економічної теорії, теорії прийняття управлінських рішень, сучасними концепціями територіально-галузевого управління, сталого розвитку, зеленої економіки, екологічної економіки, природокористування.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використано загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження, зокрема: аналізу, синтезу, статистичного та декомпозиційного аналізу, кореляційного аналізу, економіко-математичного моделювання, графоаналітичний.

Використання окреслених методів дозволило авторці обґрунтувати теоретико-методичні основи та розробити прикладні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки України.

Проведені дослідження ґрунтуються на використанні: нормативних та законодавчих актів України; матеріалів Державної служби статистики України; статистичних та аналітичних матеріалів Європейської комісії, документи ООН, Міжнародного енергетичного агентства (IEA), Світового банку, OECD, Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) та Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC); міжнародних нормативно-правових актів; наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених.

Дисертаційна робота має логічну побудову, поєднує теоретико-методологічний, аналітичний та прикладний розділи дослідження, що дозволило на достатньо високому рівні обґрунтувати стратегічні та тактичні орієнтири організаційно-економічного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки України.

Наукові положення дисертаційної роботи є аргументованими та обґрунтованими, що підтверджується основним змістом дослідження, опублікованими здобувачем науковими працями та переліком використаних джерел.

У висновках відображено основні результати проведеного дослідження та узагальнено нові можливості розвитку низьковуглецевої економіки України в контексті євроінтеграційних процесів.

Достовірність та об'єктивність отриманих у дисертації результатів підтверджена публікаціями у монографіях і наукових фахових виданнях, апробацією на наукових конференціях, а також актами впровадження основних результатів дослідження.

Кількість опублікованих наукових праць за темою дисертації та повнота відображення положень роботи відповідають чинним вимогам. Перелік опублікованих праць за темою дисертації відображає зміст дослідження відповідно до встановлених вимог.

Новизна результатів дослідження

Критичний аналіз положень наукової новизни одержаних результатів дослідження дає підстави стверджувати, що вони спрямовані на вирішення проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних аспектів організаційно-економічного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки України в умовах євроінтеграції.

Найбільш суттєвими результатами дослідження, що містять наукову новизну вважаємо:

комплексний методичний підхід до оцінювання рівня низьковуглецевого розвитку економіки шляхом поєднання чотирьох етапів аналізу (діагностики передумов, дослідження тенденцій, інтегральної оцінки та регресійного моделювання) із побудовою агрегованого індексу;

– концепцію розвитку низьковуглецевої економіки, що передбачає структурну трансформацію економічної системи шляхом переходу енергетичного сектору на засади чистого нуля, скорочення викидів парникових газів неенергетичними галузями економіки, декарбонізації транспорту, створення умов для компенсації викидів парникових газів їх секвестрацією, забезпечення адаптації до змін клімату, удосконалення інструментів стимулювання такого переходу та підвищення низьковуглецевої свідомості суспільства;

– інтегральну оцінку розвитку низьковуглецевої економіки України, що забезпечило кількісне відображення системності низьковуглецевого розвитку економіки з одночасною діагностикою структурних диспропорцій між економічною, соціальною та екологічною складовими;

– оцінку взаємозв'язку між складовими низьковуглецевого розвитку економіки України шляхом побудови авторської моделі множинної лінійної регресії, що відображає вплив соціального, екологічного та економічного індексів на інтегральний показник розвитку;

– визначення стратегічних пріоритетів низьковуглецевого розвитку соціально-економічної системи України на основі інтеграції просторового аналізу, кластеризації регіонів за рівнем вуглецевого навантаження, інституційного потенціалу та екосистемних характеристик, що дало можливість сформувати адаптивну модель кліматичної трансформації, диференційовану за типами територій і узгоджену з європейськими кліматичними вимогами.

Заслугує схвалення вклад у формування теорії низьковуглецевого розвитку економіки, включаючи дослідження передумов розвитку низьковуглецевої економіки в Україні, періодизацію етапів розвитку із визначенням характерних ознак.

Ці та інші елементи наукової новизни свідчать, що авторкою отримано вагомі результати, які мають як теоретичне, так і практичне значення, високий рівень аргументації та обґрунтованості у викладеному тексті.

Оцінка змісту, структури та завершеності дисертації

Дисертаційна робота має класичну структуру, викладена на 344 сторінках друкованого тексту, з яких основний зміст становить 253 сторінки. Структура роботи включає: анотацію, вступ, три розділи з відповідними підрозділами,

висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (262 найменування) та додатки. Робота містить 55 таблиць, 42 рисунки та 7 додатків. Дисертаційна робота повністю відповідає встановленим вимогам щодо оформлення наукових кваліфікаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У вступі обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, зазначено його зв'язок із науково-дослідними темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади дослідження розвитку низьковуглецевої економіки» розкрито теоретичні основи формування та розвитку низьковуглецевої економіки (п. 1.1, с. 31-58); обґрунтовано концептуальні засади забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки (п. 1.2, с. 59-74); удосконалено методичні підходи до діагностики стану та динаміки розвитку низьковуглецевої економіки (п. 1.3, с. 75-101).

У другому розділі «Діагностика стану та тенденцій розвитку низьковуглецевої економіки в Україні» проаналізовано нормативно-правові, інституційні, економічні, соціальні та екологічні передумови розвитку низьковуглецевої економіки в Україні (п. 2.1, с. 106-131); здійснено оцінку сучасного стану та основних тенденцій розвитку низьковуглецевої економіки в Україні (п. 2.2, с. 132-162); здійснено інтегральну оцінку розвитку низьковуглецевої економіки в Україні та виявити внутрішні і зовнішні чинники впливу на показник (п. 2.3, с. 162-192).

Третій розділ «Удосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки в Україні» обґрунтуванню напрямів удосконалення розвитку низьковуглецевої економіки (п. 3.1, с. 196-215) та організаційно-економічного механізму забезпечення низьковуглецевої трансформації національної економіки (п. 3.2, с. 216-235); обґрунтуванню стратегічних пріоритетів розвитку низьковуглецевої економіки України з урахуванням міжнародного досвіду та кліматичних зобов'язань (п. 3.3, с. 236-263).

Загальні висновки логічно підсумовують результати проведеного дослідження (с. 266-272).

Список використаних джерел оформлено за встановленими вимогам. За змістом робота є логічною та відповідає спеціальності 051 – Економіка.

Значущість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Дисертаційна робота Горбач В.В. є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються теоретичною цінністю та практичною значущістю.

Теоретичне значення результатів дисертації полягає у поглибленні наукового розуміння низьковуглецевої економіки як складової зеленої економіки та сталого розвитку, яка розглядається як інтегрована багаторівнева стратегічна система, що спрямована на забезпечення довгострокового економічного зростання при переході до кліматичної нейтральності та адаптації до змін клімату, що формує нову парадигму її розвитку в умовах посткризового відновлення.

обґрунтування низьковуглецевої економіки як самостійної теорії у системі сучасних екологоорієнтованих концепцій суспільного розвитку, що відміну від наявних, трактує її як інтегральну ланку сталого розвитку, зеленої економіки та суміжних теорій (циркулярної та блакитної економіки), що має власні керівні ідеї, основні принципи, цілі, завдання та поєднується з іншими міжконцептуальними зв'язками.

Практична цінність роботи полягає у формуванні науково-прикладних рекомендацій щодо переходу на засади низьковуглецевого розвитку галузей економіки та населення, а також щодо підвищення суспільної обізнаності у питаннях кліматичних змін та способів їх пом'якшення. Запропоновані інструменти мають прикладне значення для органів державного управління, місцевого самоврядування, керівників підприємств, інвесторів.

Результати дисертаційної роботи використовуються у практичній діяльності Головного управління Держгеокадастру у Волинській області (довідка про впровадження № 20-3-0.31-2768/2-25 від 09.07.2025 р), Волинського обласного центру з гідрометеорології (довідка про впровадження № 993-1-897/993-07 від 21.07.2025 р), Відділу транспорту Луцької міської ради (довідка про впровадження № 14-24/58/2025 від 29.07.2025 р), Приватного акціонерного товариства «СКФ Україна» (довідка про впровадження № 07/2-26вих-25 від 15.07.2025 р), Громадської організації «Інститут транскордонних ініціатив» (довідка про впровадження № 10/02 від 11.07.2025 р).

Теоретичні та методичні розробки дисертації використовуються у навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки під час викладання таких освітніх компонентів: «Управління проєктами сталого розвитку», «Циркулярна економіка», «Філософія сталого розвитку та сучасні економічні теорії» (довідка № 03-24/04/2005 від 07.07.2025 р).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення з дисертацією та науковими працями Горбач В.В. дає підстави зазначити, що автором дотримано принципи та норми академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено, подано посилання на відповідні джерела з дотриманням норм законодавства про авторське право. Наукові результати, які виносяться на захист, одержано дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використовуються лише ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача, про що вказано в переліку наукових праць.

Дискусійні положення та зауваження

Незважаючи на загальну високу оцінку результатів наукового дослідження Горбач В.В., дисертаційна робота містить певні дискусійні положення, зокрема:

1. У дисертаційній роботі здобувачем обґрунтовано Концепція забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки. Зокрема, основні складові відображено на рис. 1.5 (с. 61). На нашу думку, у концептуальній схемі якщо визначається об'єкт, то має бути і суб'єкт, оскільки далі про це йдеться. Дискусійним є формулювання предмету. На нашу думку, заходи, методи, інструменти та технології це елементи організаційно-економічного механізму, покликаного забезпечити перехід до

кліматично нейтрального способу життя та економіки. Потребує пояснення змістовне наповнення принципу кліматичної справедливості, оскільки йдеться про інклюзивність (с. 67).

2. У дослідженні вуглецева інтенсивність економіки обчислювалася як відношення обсягу викидів парникових газів, виражених в еквіваленті діоксиду вуглецю до валового внутрішнього (регіонального) продукту (формула 1.3, с. 82). Такий підхід до визначення показника є загалом коректним і науково обґрунтованим, однак має кілька важливих нюансів, які варто врахувати при його використанні. Зокрема, якщо брати за основу ВРП або ВВП, показник залежатиме від інфляції, структури економіки та цін, що потребує уточнення.

3. Показник *інвестиційного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки* визначається як середнє значення нормованих часткових показників: капітальні інвестиції на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату; поточні витрати на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату; частка капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату у ВВП (ВРП для регіонального дослідження); частка поточних витрат на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату у ВВП (ВРП для регіонального дослідження) (формула 1.8, с. 86). Такий спосіб розрахунку показника інвестиційного забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки має логіку, але його коректність є дискусійною з кількох причин: компоненти мають різну природу; якщо в абсолютних витратах уже враховано їх частку у ВВП, додавання цих двох типів даних у спільну формулу призводить до подвійного обліку.

4. У таблиці 1.7 (с. 100) представлена Шкала співставлення кількісних показників із якісними характеристиками. Потребує додаткового пояснення підхід до визначення меж рівнів.

5. Здобувачем серед шляхів забезпечення розвитку низьковуглецевої економіки, слушно визначено актуальність удосконалення інституційного середовища, покращення регуляторних рамок, сприяння бізнесу з боку держави та інші інституційні чинники (п. 2.1, с. 106-116). У подальшому дослідженні ці аспекти включені як два структурні блоки в організаційно-економічний механізм розвитку низьковуглецевої економіки України (рис. 3.4, с. 223; с. 227-229). Доцільним було б запропонувати конкретні шляхи удосконалення інституційного забезпечення, зокрема шляхом формування інклюзивних інституцій, які враховують інтереси широкого кола учасників ринку, забезпечують прозорість, ефективну взаємодію бізнесу та держави, що суттєво підвищило б прикладну цінність дослідження.

6. Потребує додаткової аргументації послідовність підрозділів розділу 3, оскільки логічним є інший порядок: стратегічні пріоритети розвитку низьковуглецевої економіки України – організаційно-економічний механізм розвитку низьковуглецевої економіки – заходи розвитку низьковуглецевої економіки.

Однак, викладені вище зауваження і дискусійні моменти не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а лише можуть слугувати предметом наукової дискусії під час захисту дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Горбач Вікторії Віталіївни є самостійним завершеним дослідженням, має наукову новизну і практичну значущість, розв'язує важливу наукову проблему, пов'язану з обґрунтуванням організаційно-економічних засад розвитку низьковуглецевої економіки в Україні. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені дисертантом є обґрунтованими та детально аргументованими. Отримані результати дослідження є значущими, достатньо оприлюднені, наукові розробки автора мають практичне використання.

Загалом, дисертація на тему «Організаційно-економічні засади розвитку низьковуглецевої економіки України» є завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, виконана відповідно до «Вимог щодо оформлення дисертації», затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), та іншого чинного законодавства, а її автор Горбач Вікторія Віталіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Професор кафедри менеджменту
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
доктор економічних наук, професор

Л. Черчик

Лариса ЧЕРЧИК



ПІДПИС *Л. Черчик*
ЗАСВІДЧУЮ *Л. Черчик*
Вчений секретар університету *Л. Черчик*
« 10 » 10 2025 р.